FAMILIILE DE CUVINTE DIN LIMBA GETO-DACICĂ
– Observaţii metodologice (1) –

LAURENŢIU NISTORESCU

Cuvinte-cheie: *limba geto-dacă, familii de cuvinte, sufixe, prefixe*

Ştim atât de puţine lucruri despre substratul preroman al limbii noastre, încât un asemenea subiect n-ar putea fi tratat decât în termeni speculativi, neştiinţifici – se poate obiecta, nu fără o oarecare îndreptăţire în logica simţului comun[1]. Ne îngăduim să vă oferim o altă abordare, pe deplin justificată metodologic: tocmai pentru că ştim atât de puţine lucruri, nu avem voie să ignorăm cele câteva cazuri, nu atât de izolate pe cât s-ar crede la prima vedere, de relaţionare cel puţin formală între termenii lexicali pe care i-am moştenit sau i-am recuperat pe cale academică din fondul geto-dac al limbii. Reiterăm aici faptul că, spre deosebire de reconstituirea de metodă hasdeiană (care, în toate variantele sale, nu a reuşit să ofere decât un eşantion probabilistic de vocabular semnificativ mai mic de 200 de unităţi[2]), inventarierea termenilor consemnaţi în scris în antichitate şi atribuiţi cu certitudine sau cvasicertitudine corpusului lingvistic geto-daco-moes a produs un fond de cel puţin trei ori mai extins[3]. Mate-

[1] Poate nu este nerelevant să amintim că *simţul comun* (care nu trebuie confundat cu *bunul simţ*) este o atitudine culturală incompatibilă cu paradigma ştiinţifică, în primul rând întrucât confundă realitatea cu percepţia acesteia.

[2] Spre exemplu, lista reconstituită de Bogdan Petriceicu Hasdeu cuprindea doar 84 de termeni de vocabular comun (parte dintre aceştia contestaţi ulterior), plus o listă exemplificativă de termeni proprii, în vreme ce Philippide evalua fondul preroman din limba daco-română la 185 termeni comuni, fără a lua în considerare şi termenii proprii (Vraciu 1980, pg. 109-110 şi 117-118).

[3] Nistorescu 2010, pg. 11-19.

BDD-A13016 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:23 UTC)

rialul de lucru fiind, aşadar, semnificativ mai extins, avem posibilitatea concretă de a determina câteva potenţiale familii de cuvinte, prin asocierea termenilor cunoscuţi pe baza unor radicali formal identici sau cvasiidentici[4], indiferent de poziţia acestora în compunerea cuvintelor analizate: prefixe, sufixe sau trunchiuri fonemice.

Nu vă propunem, de altfel, un exerciţiu nou, câteva din intervenţiile noastre anterioare punând în evidenţă, este adevărat că urmărind alte obiective, câteva asemenea familii de cuvinte: *Dierna-Diernais-Diernaios-Transdierna*[5], *comati-Comidava-Comosicus-Dicomes-Komikiza*[6], respectiv, salba de peste 40 de termeni incluzând formantul toponomastic *dava*[7]. Aşa cum am avertizat dintru început, cele trei cazuri deja semnalate sunt departe de a constitui cazuri izolate, materialul lingvistic disponibil permiţându-ne să evidenţiem cel puţin încă o duzină de asemenea asocieri. Le vom enumera în continuare, cu precizarea că rămânem consecvenţi principiului de a acorda prioritate termenilor consemnaţi în scris, dar şi cu sublinierea deontologică a faptului că operăm cu asocieri având un grad ridicat de probabilitate, însă nicidecum complet sigure.

* **ap, apo**: *Apo, Apoulon, Zaldapa, Napoca*
* **bostes**: *tarabostes, Rubobostes, Burobostes/Burebista*
* **bur-**: *Buridava, Buricodava, Burebista, buridavensi, Burticum, Alburnus, Perburidava*
* **cars-, carz-**: *Carsium, Carsidava, Carzeis, Carzoasos*
* **cauc**: *caucoensi, Bacauca, Caucaland*
* **dece-, deci-**: *Decebal, Deceneu, Decinsada*
* **-isa, -iza**: *Blaikisa, Komikiza, Zoubliza, Kaigisa, Bastiza*
* **kai-, kei-**: *Keiladeinos, keiagisi, Kaigisa*
* **marc-**: *Thiamarkos, Marcodava*

[4] Suntem obligaţi să luăm în considerare faptul că transcrierea cuvintelor din substratul preroman s-a făcut de reprezentanţi ai altor arii cultural-lingvistice, aceştia putând introduce elemente de distorsiune fonetică.
[5] Nistorescu 2009, pg. 1-5.
[6] Nistorescu 2011, pg. 30-35.
[7] Nistorescu 2012, pg. 33-43.

BDD-A13016 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:23 UTC)

* **pie-**: *piephigi, Pieporus*
* **rab-, rhabo**-: *Rhabon, Rubobostes, Rhabocentum*
* **thia-**: *Thiadicen, Thiais, Thiamarkos, Thiapco, Thiapo/Thiapor, Tiason/Thiason, Thiathithi, Tiato/Thiato, rhatibida, Eithias*
* **zyr-, zur-**: *Zyraxes, Zurobara, Zuroxis, Zourroblos, Zourai, Ziridava, Zures*

Avem, aşadar, a constata că, chiar şi în condiţiile în care nu am epuizat lista asocierilor susceptibile de a constitui familii de cuvinte, baza de analiză este semnificativ mai generoasă decât ne-am fi putut aştepta. Dar, ne putem întreba în acest stadiu al exerciţiului, ce valoare utilitară poate avea această bază de analiză, în condiţiile în care, aproape fără excepţie, nu avem echivalări certe ale încărcăturii semantice a termenilor puşi în asociere? Un răspuns imediat pe care această obiecţie îl poate primi este acela că investigarea „la pachet" a elementelor din prezumtivele familii de cuvinte este de natură să restrângă plaja semantică la formule care, uneori, pot preciza sensul limitativ, „de dicţionar", al radicalului în discuţie şi, implicit, al termenilor asociaţi – sau cel puţin a unei părţi a acestora[8]. Dar valoarea practică a unei atari investigaţii nu se limitează la atât, ci oferă şi posibilitatea, altminteri greu tangibilă, de a ne extinde precarele cunoştinţe[9] despre comportamentul funcţional al limbii geto-dacice, implicit asupra unor aspecte ale foneticii, gramaticii şi stilului acesteia.

Un prim aspect pe care ni-l relevă trecerea în revistă a familiilor de cuvinte potenţiale din limba geto-dacă este faptul că acestui idiom îi era caracteristic mecanismul de formare prin compunere a unor termeni noi. Ar fi fost, desigur, surprinzător ca acest mecanism să nu fie detectat în limba geto-dacilor, în condiţiile în care el este poate

[8] Nu altfel am procedat în cazul termenului „Dierna/cerna", când am certificat semnificaţia „întunecat" (de altminteri, demult presupusă de etimologi) şi continuitatea sa în sinteza lingvistică daco-romană.

[9] Rarisimele intervenţii în acest domeniu au pus în discuţie, în formule fatalmente larg probabilistice, doar teme precum moştenirea din substratul preroman a unor sunete specifice, a postpunerii articolului sau a formării numeralului.

BDD-A13016 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:23 UTC)

cel mai larg răspândit procedeu de autodezvoltare a limbajelor naturale umane, ca şi de asimilare în limbă a împrumuturilor. Ceea ce ne atrage însă atenţia sunt elementele de specificitate ale procedeului compunerii în limba geto-dacă, aşa cum sunt ele sugerate de materialul lingvistic de care dispunem. Astfel, observăm o preferinţă pentru tratarea ca sufix a compusului generic, „de clasă": el este detectabil nu numai în toate cuvintele compuse cu formantul toponomastic *dava* (în acest caz, fără nici măcar o singură excepţie), ci şi în cazul termenului *-bostes*, care pare a fi constituit, de asemenea, un cuvânt de sine stătător în substratul preroman. Putem prezuma că în ambele cazuri avem de-a face cu termeni de calificare: „cetate", „oraş", cum s-a încetăţenit în utilizarea modernă a termenului sau „sacra", potrivit ipotezei la care ne raliem noi – în cazul *dava*, „cel puternic", „mai-marele" – în cazul *-bostes*. Aici, comparaţia cu idiomurile neolatine, în care preferinţa pentru tratarea acestor elemente „de clasă" ca prefixe este vădită[10], pare să ne indice că aceasta era o chestiune de stil a limbii geto-dace – caz în care, luând în considerare circumscrierea termenilor în discuţie palierului semantic politico-administrativ, trebuie să admitem că ne aflăm în faţa unui indicator al vorbirii elevate.

În schimb, prefixe precum *ap-*, *bur-*, *kai-*, *pie-*, *thia-* sau *zur-* (poate cu nuanţarea funcţiei celui dintâi[11]), dar şi sufixe precum *-iza* sunt mai puţin susceptibile de a fi constituit unităţi lexicale de sine stătătoare, fiind mai probabil ca ele să fi jucat un rol în derivarea termenilor de bază. Înainte de a avansa pe această cale, este necesar să ţinem cont de faptul că o mare parte a vocabularului disponibil a fost consemnat în scris de vorbitori ai altor limbi (preponderent greacă şi latină[12]), iar textele lor se adresau, de asemenea, unor

[10] Limba română, cu principalele sale dialecte, pare să constituie excepţia, având preferinţe oarecum egale pentru prefixarea sau sufixarea compuşilor generici.

[11] Considerăm că nu se poate face abstracţie de semnificaţia "apă" a acestui termen, ceea ce implică, evident, şi ipoteza că termenul a fost moştenit în limba română direct din substrat şi nu prin intermediul echivalentului latin *aqua.*

[12] Situaţia este şi mai complexă, dacă avem în vedere faptul că atât greaca veche, cât şi latina clasică aveau, la acea epocă, un grad relativ redus de normare şi însemnate varietăţi regionale, proporţionale cu dimensiunile geo-demografice ale spaţiului în care erau utilizate.

BDD-A13016 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:23 UTC)

interlocutori din alte arii etno-culturale, context care ne obligă să luăm în considerare, pentru fiecare caz în parte, posibilitatea ca formulele de derivare să fi fost specifice nu limbii geto-dacice, ci idiomului cultural dominant în care a fost grafiat cuvântul. Prima familie de cuvinte aici citată, gruparea *Dierna-Diernais-Diernaios-Transdierna*, este exemplul ideal în acest sens: în vreme ce formele *Dierna* şi *Transdierna* sunt înregistrate în aria specifică de circulaţie a limbii geto-dacice, dar de către vorbitori de limbă latină (prefixul *trans*- fiind, de altfel, specific acesteia din urmă), antroponimele *Diernais* şi *Diernaios* sunt atestate în mediul de saturaţie multiculturală din Egipt[13], unde influenţele autohtone, elenistice şi latine se interferau cu sutele de enclave etno-culturale generate de numărul mare de recruţi aduşi de autorităţile imperiale în garnizoanele din Valea Nilului. Chiar aşa stând lucrurile, nu putem exclude nici posibilitatea ca, sub incontestabila influenţă a marilor limbi de cultură macroregionale, limba geto-dacă să fi asimilat pe termen lung mecanismele de derivare specifice acestora – după cum nici posibilitatea ca ele să fi aparţinut în mod organic idiomului traco-geto-dac, ca moştenire dintr-un substrat comun, nu trebuie neglijată.

Bibliografie selectivă

Brâncuş 2009 — Grigore Brâncuş, *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române*, Ed. Dacica, Bucureşti

Dana 2003 — Dana Dan, *Les Daces dans le ostraca du desert oriental de l'Egypte. Morphologie des noms Daces*, în „Zeitschrift fur Papyrologie und Epigraphik", Bonn, pg. 166-186

Nistorescu 2009 — Laurenţiu Nistorescu, C*riterii extrafilologice în analiza etimologică. Cazul Dierna/Cerna* – în „Philologica Banatica" nr. 2/2009, pg. 1-5

Nistorescu 2010 — Laurenţiu Nistorescu, *Criterii extrafilologice în analiza etimologică. Un patrimoniu încă neexplorat: fondul scris*

[13] Dana 2003, pg. 166-186. Avem a constata că, cel puţin pentru epoca de la cumpăna secolelor I şi II d.Hr., greaca a rămas limba dominantă de cultură din spaţiul egiptean, ca, de altfel, din întregul Orient mediteraneean.

BDD-A13016 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:23 UTC)

de cuvinte autohtone – în „Philologica Banatica" nr. 2/2010, pg. 11-19

Nistorescu 2011 — Laurenţiu Nistorescu, *Criterii extrafilologice în analiza etimologică. O altă lectură a termenului* cometai - în „Philologica Banatica" nr. 2/2011, pg. 30-35

Nistorescu 2012 — Laurenţiu Nistorescu, *Observaţii pe marginea formantului toponomastic* dava, în „Philologica Banatica" nr. 2/2012, pg. 33-43

Popa-Lisseanu 2007 — Gheorghe Popa-Lisseanu, *Dacia în autori clasici*, Ed. Vestala, Bucureşti

Protase 1994 — D. Protase, *Consideraţii privind antroponomastica traco-dacică şi originea etnică a purtătorilor din inscripţiile Daciei romane*, în "Revista Bistriţei", nr. 8, pg. 35-39

Russu 1967 — I.I. Russu, *Limba traco-dacilor*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti

Russu 1980 — I.I. Russu, *Daco-geţii în Imperiul roman (în afara provinciei Dacia Traiană)*, Ed. Academiei RSR, Bucureşti

Vraciu 1980 — Ariton Vraciu, *Limba daco-geţilor*, Ed. Facla, Timişoara

BDD-A13016 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:23 UTC)